

Na današnji dan zasvijetlila prva žarulja u Širokom Brijegu

 vrisak.info/hercegovina/na-danasnji-dan-zasvijetlila-prva-zarulja-u-sirokom-brijegu

Franjevačka mlinica i hidrocentrala na rijeci Lištici odigrali su važnu ulogu u povijesti širokobriješkog kraja.

Ondje gdje Široki Brijeg najstrmije pada u ravnicu Luka i Vraca, i na onom mjestu gdje se rječica Lištica najbliže primiče Širokom Brijegu sagrađena je 1868. mlinica, a tik uz mlinicu 1934. i hidroelektrana. **Od godine 1923. teku pripreme za izgradnju hidrocentrale, a prva žarulja na području Širokoga Brijega zasjala je 2. ožujka 1936. čime je počela elektrifikacija u Širokom Brijegu.**

Sve je bilo tako uređeno da priroda nije narušena. Naprotiv, izgradnjom hidrocentrale i njezinih popratnih objekata (benta i jažve) fratarska hidrocentrala i mlinica prekrasno su se uklopile u prirodu i dodatno je oplemenile. Turbinu je napravila tvrtka Voith u St. Pöltenu, a generator tvrtka Ganz. Mrežu je proveo Solterer iz Sarajeva.

Zgrada u kojoj je bila smještena elektrana sastojala se od dviju prostorija, i to sobe veličine 5,80×7,20 m, gdje je smješten uređaj, te jednog sporednog odjeljenja veličine 3,30×5,80 m.

Prvi pisani trag o hidrocentrali datira od 10. listopada 1923. godine a u njemu stoji: „Zarekoše se o. direktor, o. Dragičević, o. Pandžić, o. Knezović, o. V. Nuić, o. D. Zrno, o. P. Sesar, da kroz godinu dana neće piti alkoholnih pića, a umolit će oca gvardijana, da se od toga suviška osnuje fond, a da se iz toga izvede električna rasvjeta u samostanu i gimnaziji.“ Ovaj zapis objavljen je na 38. stranici školskog ljetopisa Franjevačke gimnazije 1935. godine.

Uprava Hercegovačke franjevačke provincije dala je svoje dopuštenje, ali za taj zahtjevan projekt trebalo je osigurati dosta novca i dozvole za gradnju. Samostan je do novca došao prodajom nekih svojih nekretnina. Fra Ante Marić piše kako je 24. listopada 1927. samostan uputio molbenicu (br. 2261.) tadašnjem Hidrotehničkom odjeljku Mostarske oblasti 'za predkoncesiju radi izrabljivanja vodene snage na rijeci Lištici' na koju je 31. listopada 1927. dobiveno rješenje u kojem je stajalo kako se tehničkim tijelima dopušta obavljanje tehničkih pregradnji, premjeravanje zemljišta, mjerenje brzine i količine vode, geološko ispitivanja područja i ostalo što je bilo potrebno za izradu projekta u svrhu iskorištavanja vodene snage. Ova dozvola vrijedila je za rijeke Lišticu i Ugrovaču, počevši od mosta preko Ugrovače kod Klanca i od mosta na Lištici kod Penavića kuće do mjesta dva kilometra niz vode od ušća Ugrovače u Lišticu, a dozvola je bila izdana na dvije godine. Radovi na novoj gimnazijskoj zgradi bili u pri kraju pa su u provinciji dali prioritet što bržoj izgradnji hidroelektrane, kako bi gimnazija dobila struju.

„Na kapitulu provincije održanom 20. travnja 1928. godine donesena je odluka da se bezuvjetno počne s izgradnjom centrale. U tu svrhu 6. svibnja 1928. godine u Širokom Brijegu održana je izvanredna sjednica kojom je predsjedao o. provincijal Dominik

Mandić. U arhivu provincije čuva se dio zapisnika s te sjednice koji se odnosi na raspravu o postavljanju električne rasvjete“, naglašava fra Ante Marić i dodaje kako se nastavlja s pribavljanjem potrebne dokumentacije. Iz jednog dopisa Martinu Halbreichu u Beograd razvidno je kako je nastala nedoumica trebaju li širokobriješki samostan i Hercegovačka franjevačka provincija graditi vlastitu hidroelektranu, ili na Široki Brijeg treba voditi struju od rudnika u Mostaru. No, provincijalat ostaje pri svom naumu i traži dopuštenje za taj projekt od Uprave državnih monopola u Mostaru. Početak izgradnje hidrocentrale usporava i gradnja konvikta za vanjske gimnazijske đake. Nakon izgradnje zgrade gimnazije i konvikta ambiciozno se kreće u realizaciju projekta hidroelektrane. Provincijalat 4. svibnja 1935. šalje dopis Maksu Kenu u Beograd, a 15. lipnja iste godine i J. M. Voithu u St. Poelten, kako bi došli na dogovor oko izgradnje hidrocentrale. Već 5. srpnja 1935. Provincijalat se obraća i Vasi Ristiću u Beograd kojega informiraju o dosadašnjim pregovorima te traže adrese tvrtki Siemens i Jugo A. E. G. kako bi ih zamolili za njihovu ponudu oko električnog dijela projekta. Fra Ante Marić navodi kako Arhiv Provincije čuva dopis na njemačkom jeziku od 9. srpnja 1935. upućen na J. M. Voith Maschinenfabrik etc. St. Poelten, u kojem provincijal izvješćuje nadležne u toj tvornici strojeva da je tehnički odjel u Mostaru s inženjerom Vanjom pregledao sve njihove skice i na njih stavio primjedbe. Upozorava se da je u pismenom dogovoru naručena turbina od 15 konjskih snaga, a oni isporučuju onu od 20. „Slijedi niz dopisa u vezi s generatorom i elektrifikacijom samostana, gimnazije, konvikta i drugih objekata u Širokom Brijegu. Provincijalat šalje dopise na: Jugoslavensko AEG društvo a. d. Beograd, Jugoslavensko Siemens d. d. Zagreb, Tehnička poslovnica ing. Petar Banović Split, Asea Društvo za proizvodnju motora i generatora Zagreb. Dana 13. srpnja 1935. čehoslovački konzul u Splitu dopisom se obraća Jugo-škodi d. d. Škodovim Zavodima d. d. u Zagrebu“, piše fra Ante Marić u trećoj knjizi svoga troknjižja „Franjevačka klasična gimnazija u Širokom Brijegu“. Provincijal izvješćuje gvardijana o opsežnim predradnjama i šalje poduzetnika Arzića koji će izvesti radove kad stignu potrebne skice. S tvrtkom A. Solterer u Sarajevu potpisan je ugovor za generator koji je kupljen od tvrtke Ganz. U pismu širokobriješkom gvardijanu stoji: Ako se ti okreneš, moći će na sv. Franju zasjati! Radove nadgleda Šimun Boras, tehničar u mirovini. U arhivu provincije postoje dokumenti iz kojih se mogu iščitati brojni podaci o opisima brane (benta), kanala od brane do hidroelektrane, mlinova, kamene zgrade za postrojenja (široka 6,85, duga 17,30 i visoka tri metra)... Ban Primorske banovine dr. Jablanović potpisuje objavu u službenom glasniku te banovine, kojim su zadovoljeni svi zakonski propisi za izgradnju električne hidrocentrale na rijeci Lištici. Provincijal opunomoćuje širokobriješkog gvardijana dr. fra Fabijana Paponju da ga zastupa u vezi gradnje hidrocentrale i rasvjetljavanja samostana i okolice Širokog Brijega.

U gimnazijskom izvješću za školsku godinu 1935./36. stoji: „4. III. 1936. svečano otvorenje električne rasvjete u gimnaziji.“ Hercegovina franciscana izvješćuje: „Dne 2. III. 1936. otvorena je električna centrala u Širokom Brijegu, a 23. I. 1937. postavljen je u centrali autoregulator.“

„Fratarska centrala“ bila je među prvim hidroelektranama u BiH, a njome je do 1945. godine upravljao gimnazijski profesor matematike i fizike fra Augustin Leopold Zubac. Napajala je električnom energijom i sva kućanstva u gradskom središtu, kao i javnu

rasvjetu. „Hidrocentrala bijaše vlasništvo Hercegovačke franjevačke provincije, a posljednji je njezin fratar upravitelj širokobriješki gvardijan (1946. – 1952.) fra Vencel dr. Kosir“, navodi fra Ante. O radu hidrocentrale i poslije 7. veljače 1945. svjedoči sačuvani dokument pronađen u Franjevačkoj knjižnici Mostar.

Riječ je o godišnjem obračunu električne centrale u Širokom Brijegu. Iz obračuna se vidi da vlasnik nema nikakvih prihoda već gubitak.

Danas je zgrada u ruševnu stanju, a bila je pod krovom do osamdesetih godina prošlog stoljeća.

Još je vrijedno spomenuti sljedeće: Braća Ivan i Perko Naletilić zv. Lovrići, godine 1938., na obiteljskom imanju (lokacija današnjeg caffè Mexx-a) kraj rijeke Lištice, podigli su malu centralu (pogon je bio na dva diesel motora koja su pokretala agregat). Na tu centralu bile su priključene prve žarulje u samom gradiću. Opskrba struje je došla do Galića kuća i prešla na drugu stranu do kuće Benke Penavića (Foto Kruno). Kad je pao Široki Brijeg 1945. godine, partizani su sve spalili i opljačkali.